

—
Верховний
Суд

ОГЛЯД
судової практики
Касаційного цивільного суду
у складі Верховного Суду
(актуальна практика)

Рішення, внесені до ЄДРСР,
за вересень 2023 року

Зміст

1. Спори, що виникають з питань захисту прав інтелектуальної власності	6
1.1. Рішення про відмову в реєстрації авторського права на твір має бути обґрунтованим і вмотивованим, містити конкретні підстави для відмови, а також переконливі та зрозумілі для заявника мотиви прийняття такого рішення	6
2. Спори, що виникають з правочинів, зокрема договорів	8
2.1. У разі вчинення боржником фраздаторного правочину ефективним способом захисту права / інтересу кредитора за вимогою про повернення сторін в первісний стан, тобто відновлення становища, яке існувало до порушення (пункт 4 частини другої статті 16 ЦК України), є повернення відповідного майна боржнику, і для такого повернення оспорювання наступних правочинів (реєстраційних дій) щодо цього майна не вимагається	8
2.2. Пункт договору іпотеки, в якому його сторонами обумовлено позасудове звернення стягнення на предмет іпотеки, необхідно розуміти як іпотечне застереження, яке не потребує укладення окремого договору про застосування відповідного способу звернення стягнення на предмет іпотеки	11
2.3. Подружжя, яке домовляється в шлюбному договорі про непоширення на майно, набуте ними за час шлюбу, положень статті 60 СК України, після настання строку повернення позики чи пред'явлення позову про стягнення боргу діє очевидно недобросовісно та зловживає правами стосовно кредитора, оскільки такий договір направлено на недопущення звернення стягнення на майно боржника чи зменшення обсягу майна боржника	14
3. Спори, що виникають із трудових правовідносин	16
3.1. Саме по собі існування воєнного стану в країні та обставини, пов'язані з тим, що фактично підприємство не працює, не є підставою для розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця за пунктом 6 частини першої статті 41 КЗпП України. Роботодавець може звільнити працівника за своєю ініціативою, якщо не може забезпечити його роботою, що безпосередньо пов'язано з повним знищенням виробничих, організаційних та технічних умов, засобів виробництва або його майна внаслідок бойових дій. Таке знищення чи відсутність умов мають бути безпосереднім наслідком бойових дій	16

3.2. При винесенні рішення про поновлення на роботі виплата середнього заробітку проводиться за весь час вимушеного прогулу. Законом не передбачено будь-яких підстав для зменшення його розміру за певних обставин.	18
Компенсація завданої моральної шкоди не поглинається самим фактом відновлення становища, яке існувало до порушення трудових правовідносин, шляхом поновлення на роботі, а має самостійне юридичне значення	18
4. Спори, що виникають із сімейних правовідносин	20
4.1. Шлюбний договір є особливим способом урегулювання наявних між подружжям майнових відносин або майнових відносин, що можуть виникнути в майбутньому, засобом захисту майнових прав подружжя, а також засобом здійснення майнових обов'язків, тому відповідно до статті 8 СК України у випадках договірною регулювання сімейних відносин повинні застосовуватися загальні норми статей 3, 6 ЦК України щодо свободи договору, а також глав 52, 53 ЦК України щодо поняття та умов договору, його укладення, зміни і розірвання	20
4.2. Тимчасове проживання дітей за кордоном з огляду на воєнний стан в Україні не суперечить інтересам дітей, сприятиме розширенню їхнього світогляду, добре позначиться на духовному та інтелектуальному розвитку.	23
Зважаючи на вікові зміни дітей, їх розвиток та потреби, кожний із батьків не позбавлений права порушувати в майбутньому питання щодо зміни місця проживання дітей з урахуванням обставин, що матимуть істотне значення	23
5. Спори, що виникають із питань щодо відшкодування шкоди	25
5.1. Якщо особа, яка завдала шкоди джерелом підвищеної небезпеки, заволоділа транспортним засобом внаслідок недбалого ставлення його власника до використання та зберігання автомобіля, обов'язок із відшкодування завданої шкоди покладається на власника (володільця) джерела підвищеної небезпеки та винуватця дорожньо-транспортної пригоди спільно	25
6. Спори, що виникають із спадкових правовідносин	27
6.1. Для отримання права на спадкування за законом у четверту чергу п'ятирічний строк проживання однією сім'єю зі спадкодавцем повинен виповнитися на момент відкриття спадщини, і його необхідно обчислювати з урахуванням часу спільного проживання зі спадкодавцем однією сім'єю до набрання чинності ЦК України	

(01 січня 2004 року).	27
Слід розмежовувати сферу дії статті 74 СК України і статті 1264 ЦК України, оскільки зазначені норми регулюють різні правовідносини (сімейні та спадкові). Якщо вимога про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без реєстрації шлюбу заявлена у зв'язку з таким проживанням не менш як п'ять років до часу відкриття спадщини, відповідні відносини є спадковими і до них слід застосовувати статтю 1264 ЦК України	27
7. Питання процесуального права	30
7.1. Обставини оголошення сигналу «повітряна тривога» у певному регіоні необхідно вважати загальновідомими, тобто такими, що не потребують доказування, а неявка в судові засідання учасників справи може бути спричинена такою надзвичайною ситуацією, яка об'єктивно унеможлиблює завчасне подання клопотання про відкладення розгляду справи з цих причин. Недопущення сторони в судові засідання у зв'язку з повітряною тривоною обмежує право доступу до суду	30
7.2. Якщо позивач у справі є стягувачем у виконавчому провадженні, то він не може пред'являти позов про скасування постанови державного виконавця про повернення виконавчого документа стягувачу, оскільки законом у цьому випадку передбачений інший спосіб судового захисту, а саме оскарження стягувачем рішення, дій, бездіяльності державного виконавця в порядку, передбаченому розділом VII ЦПК України	32
7.3. За наявності судового рішення про повернення дитини до іноземної держави, яке набрало законної сили, але залишається невиконаним, та відсутності згоди компетентного органу іноземної держави, до якої підлягає поверненню дитина, на здійснення юрисдикції національними судами України позов про визначення місця проживання цієї дитини не належить до юрисдикції національних судів України. У разі встановлення вказаних обставин під час розгляду цивільної справи провадження у справі підлягає закриттю на підставі пункту 1 частини першої статті 255 ЦПК України	34
7.4. Якщо в позові об'єднано дві і більше немайнові вимоги до кількох відповідачів, судовий збір сплачується за кожну вимогу щодо кожного відповідача окремо.	37

ЦПК України та Закон України «Про судовий збір» не містять норм, які б дозволяли зробити висновок, що законодавець хоче встановити більш сприятливі наслідки у вигляді сплати судового збору в меншому

розмірі для випадків, коли позивач об'єднує вимоги до кількох відповідачів в одному позові	37
7.5. Позовні вимоги власника транспортного засобу про визнання недійсним і скасування акта про примусове відчуження транспортного засобу в умовах воєнного стану та витребування його у військової частини підлягають розгляду в порядку цивільного судочинства.	39
Законодавець визначив юрисдикцію адміністративних судів з розгляду справ про примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності (статті 350, 351 ЦК України). Вирішення спорів щодо реквізиції чинним законодавством до адміністративного судочинства не віднесене	39
7.6. Перелік підстав для закриття апеляційного провадження за апеляційною скаргою, визначений у статті 362 ЦПК України, є вичерпним та не містить такої підстави, як смерть однієї із сторін у справі, якщо спірні правовідносини не допускають правонаступництва	41
8. Спори щодо розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи ДВС	43
8.1. Дії виконавця з опису та арешту нерухомого майна на виконання судового рішення, яке набрало законної сили та є обов'язковим до виконання, самі по собі не свідчать про порушення прав боржника у виконавчому провадженні	43

1. `Спори, що виникають з питань захисту прав інтелектуальної власності

1.1. Рішення про відмову в реєстрації авторського права на твір має бути обґрунтованим і вмотивованим, містити конкретні підстави для відмови, а також переконливі та зрозумілі для заявника мотиви прийняття такого рішення

Об вересня 2023 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу Міністерства економіки України у справі за позовом ОСОБА_1 до Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, найменування якого у подальшому змінено на Міністерство економіки України, про визнання незаконними та скасування рішень про відмову у реєстрації авторського права та зобов'язання вчинити дії.

Судами встановлено, що ОСОБА_1 у співавторстві з ОСОБА_2 подали до Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, яке у подальшому змінило свою назву на Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України дві заявки на реєстрацію авторського права, а саме: заявку про реєстрацію авторського права на «Збірку творів неологізму «Treatmentolog. Treatmentology», яка була зареєстрована під № 89570 від 09 квітня 2019 року та заявку про реєстрацію авторського права на «Збірку творів неологізму «Тритментолог. Тритментология» («Тритментологія»), яка була зареєстрована під № 89571 від 09 квітня 2019 року.

У пунктах 3 заявок зазначено, що поданий на реєстрацію об'єкт належить до об'єктів авторського права: «твір неологізму, складений твір».

До заявок про реєстрацію авторського права були додані примірники творів на паперових носіях, квитанції про сплату збору за підготовку до державної реєстрації авторського права та за оформлення і видачу свідоцтва про реєстрацію авторського права на твір, оригінали довіреностей від заявників.

За результатами розгляду зазначених заявок Міністерство економічного розвитку і торгівлі України (перейменовано у Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, а потім у Міністерство економіки України) прийняло рішення про відмову в реєстрації авторського права на твори, вказавши підставою для відмови у реєстрації їх невідповідність вимогам частини першої статті 433 ЦК України та частини першої статті 8 Закону України «Про авторське право і суміжні права».

У грудні 2019 року ОСОБА_1 звернувся до суду із позовом про визнання незаконними та скасування відповідних рішень про відмову у реєстрації авторського права.

Рішенням районного суду у задоволенні позову відмовлено.

Постановою апеляційного суду рішення районного суду скасовано та ухвалено нове судове рішення про часткове задоволення позову.

Апеляційний суд керувався тим, що, ухвалюючи оскаржені рішення, відповідач належним чином не обґрунтував та не мотивував відмови у реєстрації авторського права, натомість пояснення мотивів своїх рішень надав лише під час розгляду справи в суді.

Постановою Верховного Суду постанову апеляційного суду залишено без змін з огляду на таке.

У частині першій статті 433 ЦК України та частині першій статті 8 Закону України «Про авторське право і суміжні права» наведено перелік об'єктів авторського права, які вважаються творами.

Відповідно до частини п'ятої статті 11 Закону України «Про авторське право і суміжні права» (чинного на момент виникнення спірних правовідносин) суб'єкт авторського права для засвідчення авторства (авторського права) на оприлюднений чи не оприлюднений твір, факту і дати опублікування твору чи договорів, які стосуються права автора на твір, у будь-який час протягом строку охорони авторського права може зареєструвати своє авторське право у відповідних державних реєстрах.

Державна реєстрація авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір, здійснюється установою (центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері інтелектуальної власності) відповідно до затвердженого Кабінетом Міністрів України порядку.

Процедуру подання заявок на реєстрацію авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір, їх розгляду, державної реєстрації, публікації відомостей про цю реєстрацію, видачі свідоцтв про реєстрацію авторського права на твір, а також ведення Державного реєстру свідоцтв про реєстрацію авторського права на твір і Державного реєстру договорів, які стосуються права автора на твір, яка здійснюється Мінекономрозвитку, на момент виникнення спірних правовідносин визначав Порядок державної реєстрації авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2001 року № 1756 (далі – Порядок № 1756).

Відповідно до пункту 17 Порядку № 1756 (тут і далі в редакції, чинній на момент виникнення спірних правовідносин) заявка про реєстрацію авторського права або договору, який стосується права автора на твір, приймається до розгляду після одержання Мінекономрозвитку усіх документів, визначених пунктами 6 і 7 цього Порядку.

За змістом пункту 18 Порядку № 1756 якщо заявка відповідає вимогам розділів II і III цього Порядку, заявнику надсилається відповідне рішення про реєстрацію. В іншому випадку заявнику надсилається обґрунтоване рішення про відмову в реєстрації. При цьому документи, подані заявником на реєстрацію, йому не повертаються.

Заявка про реєстрацію авторського права не підлягає реєстрації, зокрема, якщо до неї не долучені необхідні документи, що потрібні для реєстрації авторського права та договору, який стосується права автора на твір (невідповідність заявки вимогам розділу II Порядку № 1756), та/або заявником не дотримані вимоги щодо оформлення матеріальної форми твору (невідповідність заявки вимогам розділу III Порядку № 1756).

В такому разі заявнику надсилається обґрунтоване рішення про відмову в реєстрації.

У розглядуваній справі апеляційний суд встановив, що підставою для відмови у реєстрації заявок відповідачем зазначена їх невідповідність вимогам частини першої статті 433 ЦК України та частини першої статті 8 Закону України «Про авторське право і суміжні права», в яких наведено перелік (який не є вичерпним) об'єктів авторського права, що вважаються творами.

При цьому за змістом поданих заявок про реєстрацію авторського права, а саме у пункті 3 заявником вказано, до якого об'єкта авторського права належить твір.

За таких обставин апеляційний суд дійшов правильного висновку про те, що відповідач, відмовляючи у реєстрації авторського права на твір, без конкретизації, в чому саме полягають мотиви відмови, зокрема, без посилання на невідповідність поданих заявок конкретним вимогам розділу II та/або розділу III Порядку № 1756, прийняв рішення, які не можна вважати належним чином обґрунтованими та вмотивованими.

Верховний Суд погодився з висновками апеляційного суду, оскільки рішення про відмову в реєстрації авторського права на твір має бути обґрунтованим та вмотивованим, містити конкретні підстави для відмови, а також переконливі та зрозумілі для заявника мотиви прийняття такого рішення.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 06 вересня 2023 року у справі № 757/519/20-ц (провадження № 61-4509св22) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113324529>.

2. Спори, що виникають з правочинів, зокрема договорів

2.1. У разі вчинення боржником фродакторного правочину ефективним способом захисту права / інтересу кредитора за вимогою про повернення сторін в первісний стан, тобто відновлення становища, яке існувало до порушення (пункт 4 частини другої статті 16 ЦК України), є повернення відповідного майна боржнику, і для такого повернення оспорювання наступних правочинів (реєстраційних дій) щодо цього майна не вимагається

13 вересня 2023 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового

провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, ОСОБА_3, ОСОБА_4, ОСОБА_5, ОСОБА_6, треті особи – приватні нотаріуси Одеського міського нотаріального округу, про визнання договорів недійсними та скасування державної реєстрації.

Суд установив, що рішенням районного суду в жовтні 2012 року у справі № 1527/8655/12 стягнуто з ОСОБА_2 на користь ОСОБА_1 грошові кошти у розмірі 2 056 921,63 грн та судові витрати.

У межах виконавчого провадження про стягнення коштів з ОСОБА_2 державним виконавцем частково стягнуто з боржника суму боргу, а саме в рахунок погашення заборгованості передано майно – земельна ділянка за ціною 235 865,00 грн. У зв'язку з відсутністю іншого майна у боржника в 2017 році закрито виконавче провадження, повернуто виконавчий лист стягувачу та зазначено, що в ході примусового виконання виконавчого документа залишок нестягнутої суми складає 2 824 281,47 грн.

Суд також установив, що на підставі договору дарування від 14 грудня 2012 року ОСОБА_2 та ОСОБА_3 подарували нежитлове приміщення своїй дочці, яка згодом на підставі договору купівлі-продажу відчужила це приміщення ОСОБА_5.

У подальшому ОСОБА_5 з метою забезпечення належного виконання зобов'язань за договором позики передала приміщення в іпотеку, що підтверджується нотаріально посвідченим іпотечним договором, укладеним між ОСОБА_6 та ОСОБА_5.

У грудні 2018 року ОСОБА_1 звернувся до суду з позовом про визнання відповідних договорів недійсними та скасування державної реєстрації. Позов мотивовано тим, що оспорюваний договір дарування укладений з метою уникнення цивільно-правової відповідальності боржника.

Рішенням районного суду в задоволенні позову відмовлено.

Постановою апеляційного суду рішення районного суду змінено в його мотивувальній частині, виключено висновки про неправильний спосіб захисту порушеного права та віндикаційний позов, залишено без змін в його резолютивній частині.

Постановою Верховного Суду постанову апеляційного суду скасовано, справу передано на новий розгляд до суду апеляційної інстанції з огляду на таке.

При здійсненні своїх прав особа зобов'язана утримуватися від дій, які могли б порушити права інших осіб, завдати шкоди довкіллю або культурній спадщині (частина друга статті 13 ЦК України).

Приватно-правовий інструментарій не повинен використовуватися учасниками цивільного обороту для уникнення сплати боргу (коштів, збитків, шкоди) або виконання судового рішення про стягнення боргу (коштів, збитків, шкоди), що набрало законної сили.

Зловживання правом і використання приватно-правового інструментарію всупереч його призначенню проявляється в тому, що особа (особи) «використовувала/використовували право на зло», наявні негативні наслідки (різного прояву) для інших осіб (негативні наслідки являють собою певний стан, до якого потрапляють інші суб'єкти, чії права безпосередньо пов'язані з правами особи, яка ними зловживає; цей стан не задовольняє інших суб'єктів; для здійснення ними своїх прав не вистачає певних фактів та/або умов; настання цих фактів/умов безпосередньо залежить від дій іншої особи; інша особа може перебувати у конкретних правовідносинах з особами, які «потерпають» від зловживання нею правом, або не перебувати).

Враховується правовий статус особи/осіб (особа перебуває у правовідносинах і як їх учасник має уявлення не лише про обсяг своїх прав, а і про обсяг прав інших учасників цих правовідносин та порядок їх набуття та здійснення, особа не вперше перебуває у цих правовідносинах або ці правовідносини є тривалими, або вона є учасником й інших аналогічних правовідносин).

Способом захисту цивільних прав та інтересів може бути, зокрема відновлення становища, яке існувало до порушення (пункт 4 частини другої статті 16 ЦК України).

У справі, що переглядалася, позивач вказував, що цивільно-правовий інструментарій (договір дарування у грудні 2012 року) використовувався учасниками для унеможливлення звернення стягнення на частку ОСОБА_2 і зумовив для нього настання негативних наслідків.

ОСОБА_1 зазначав, що його інтерес полягає в тому, щоб спірна частина нежитлового приміщення повернулася у власність відповідача ОСОБА_2, оскільки від цього залежить подальша можливість примусового виконання рішення районного суду, яке було ухвалене в жовтні 2012 року у справі № 1527/8655/12, у межах виконавчого провадження.

Укладений відповідачами договір дарування нежитлового приміщення, частина якого могла б бути реалізована в порядку примусового виконання рішення районного суду після відкриття виконавчого провадження в інтересах позивача, є фраздаторним правочином, оскільки він вчинений відповідачами на шкоду інтересам позивача як стягувача.

Верховний Суд зазначив, що у спірних правовідносинах, у разі встановлення відповідних обставин справи, ефективним способом захисту права/інтересу кредитора за вимогою про повернення сторін в первісний стан, тобто відновлення становища, яке існувало до порушення (пункт 4 частини другої статті 16 ЦК України), є повернення відповідного майна боржнику, і для такого повернення оспорювання наступних правочинів (реєстраційних дій) щодо цього майна не вимагається.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 13 вересня 2023 року у справі № 522/21486/18 (провадження № 61-6881св22) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113454747>.

2.2. Пункт договору іпотеки, в якому його сторонами обумовлено позасудове звернення стягнення на предмет іпотеки, необхідно розуміти як іпотечне застереження, яке не потребує укладення окремого договору про застосування відповідного способу звернення стягнення на предмет іпотеки

18 вересня 2023 року Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу товариства з обмеженою відповідальністю «Фінансова компанія «Алькор Інвест» (далі – ТОВ «ФК «Алькор Інвест») у справі за позовом ОСОБА_1 до державного реєстратора комунального підприємства «Путрівське» (далі – КП «Путрівське»), ТОВ «ФК «Алькор Інвест», третя особа – орган опіки і піклування Вишгородської міської ради Київської області, про визнання протиправним та скасування рішення державного реєстратора.

Судами встановлено, що 22 серпня 2006 року між відкритим акціонерним товариством комерційним банком «Надра» (далі – ВАТ КБ «Надра») та ОСОБА_1 укладено кредитний договір, за умовами якого остання отримала кредит строком до серпня 2021 року. На забезпечення виконання зобов'язань за кредитним договором укладено договір іпотеки, за умовами якого ОСОБА_1 передала банку в іпотеку належну їй на праві власності квартиру.

У пункті 5.3 договору іпотеки передбачено, що звернення стягнення на предмет іпотеки відбувається на підставі, зокрема домовленості сторін про передачу іпотекодержателю права власності на предмет іпотеки у рахунок виконання основного зобов'язання у порядку, передбаченому статтею 37 Закону України «Про іпотеку».

У 2019 році між ПАТ КБ «Надра» та ТОВ «ФК «Алькор Інвест» укладено договір про відступлення прав за договором іпотеки, який нотаріально посвідчено.

У зв'язку з неналежним виконанням позивачем кредитних зобов'язань ТОВ «ФК «Алькор Інвест» направило на адресу ОСОБА_1 лист з вимогою у тридцятиденний термін повернути всю суму заборгованості за кредитним договором та повідомило про свій намір, у разі невиконання вказаної вимоги, звернути стягнення на предмет іпотеки.

У травні 2019 року ТОВ «ФК «Алькор Інвест» звернулося до державного реєстратора КП «Путрівське» із заявою про державну реєстрацію права власності на квартиру, яке прийняло рішення про проведення відповідної державної реєстрації.

Відповідно до довідок про реєстрацію місця проживання встановлено, що у спірній квартирі зареєстровані позивач та двоє неповнолітніх дітей.

Рішенням районного суду, залишеним без змін постановою апеляційного суду, позов задоволено, зокрема, у зв'язку з тим, що окремого застереження в іпотечному договорі, як підстави виникнення права власності у іпотекодержателя стаття 37 Закону України «Про іпотеку» у редакції, чинній на момент укладання договору іпотеки, не передбачала і в іпотечному договорі сторони про це не домовлялися. А тому прийняття державним реєстратором рішення про державну реєстрацію права власності, що виникає на підставі договору про відступлення прав за іпотечним договором, є протиправним.

Постановою Верховного Суду у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду рішення районного суду та постанову апеляційного суду змінено у мотивувальних частинах та викладено в редакції цієї постанови, в інших частинах судові рішення залишено без змін з огляду на таке.

Із внесенням змін до статті 37 Закону України «Про іпотеку» згідно із Законом України від 25 грудня 2008 року № 800-VI «Про запобігання впливу світової фінансової кризи на розвиток будівельної галузі та житлового будівництва» норми статті 37 Закону України «Про іпотеку» передбачають, що іпотекодержатель може задовольнити забезпечену іпотекою вимогу шляхом набуття права власності на предмет іпотеки. Правовою підставою для реєстрації права власності іпотекодержателя на нерухоме майно, яке є предметом іпотеки, є договір про задоволення вимог іпотекодержателя або відповідне застереження в іпотечному договорі, яке прирівнюється до такого договору за своїми правовими наслідками та передбачає передачу іпотекодержателю права власності на предмет іпотеки в рахунок виконання основного зобов'язання.

Положення Закону України «Про іпотеку» прямо вказують, що договір про задоволення вимог іпотекодержателя, яким також вважається відповідне застереження в іпотечному договорі, є одним зі шляхів звернення стягнення на предмет іпотеки.

У пункті 5.3 договору іпотеки від 22 серпня 2006 року сторони договору обумовили, що звернення стягнення на предмет іпотеки відбувається на підставі домовленості сторін про передачу іпотекодержателю права власності на предмет іпотеки у рахунок виконання основного зобов'язання у порядку, передбаченому статтею 37 Закону України «Про іпотеку», тобто закріпили іпотечне застереження про можливість набуття іпотекодержателем права власності на предмет іпотеки.

Отже, зазначений пункт договору іпотеки містить відповідне застереження, яке прирівнюється до договору, згідно з яким іпотекодавець засвідчує, що він надає згоду на набуття права власності на предмет іпотеки іпотекодержателем за власним одноосібним письмовим рішенням.

Таким чином, суди при задоволенні позовних вимог ОСОБА_1 помилково послалися на відсутність іпотечного застереження у договорі іпотеки, оскільки

вказаний пункт договору іпотеки необхідно розуміти як іпотечне застереження, яке не потребує укладення сторонами окремого договору про застосування позасудового способу звернення стягнення на предмет іпотеки.

У зв'язку з викладеним Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду відступив від висновку, викладеного у постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду від 24 листопада 2021 року у справі № 303/1775/19 (провадження № 61-5688св20), оскільки пункт договору іпотеки, в якому його сторонами обумовлено позасудове звернення стягнення на предмет іпотеки, необхідно розуміти як іпотечне застереження, яке не потребує укладення сторонами окремого договору про застосування відповідного способу звернення стягнення на предмет іпотеки.

Аналіз положень Закону України «Про іпотеку» прямо вказує, що договір про задоволення вимог іпотекодержателя, яким також вважається відповідне застереження в іпотечному договорі, є одним із шляхів звернення стягнення на предмет іпотеки.

Стягнення є примусовою дією іпотекодержателя, направленою до іпотекодавця з метою задоволення своїх вимог. При цьому до прийняття Закону України «Про мораторій на стягнення майна громадян України, наданого як забезпечення кредитів в іноземній валюті» право іпотекодержателя звернути стягнення на предмет іпотеки (як у судовому, так і в позасудовому порядку) не залежало від наявності згоди іпотекодавця, а залежало від наявності факту невиконання боржником умов кредитного договору.

Закон України «Про мораторій на стягнення майна громадян України, наданого як забезпечення кредитів в іноземній валюті» ввів тимчасовий мораторій на право іпотекодержателя відчужувати майно іпотекодавця без згоди останнього на його відчуження.

Ураховуючи викладене, суди дійшли обґрунтованих висновків про те, що спірна квартира, яка є предметом іпотеки за споживчим кредитом, використовується позивачем із дітьми як місце постійного проживання, не може бути примусово стягнута на підставі дії Закону України «Про мораторій на стягнення майна громадян України, наданого як забезпечення кредитів в іноземній валюті».

Отже, у державного реєстратора були наявні підстави для відмови у проведенні державної реєстрації права власності на вказану квартиру за ТОВ «ФК «Алькор Інвест».

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 18 вересня 2023 року у справі № 363/2337/19 (провадження № 61-6787сво21) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113721715>.

2.3. Подружжя, яке домовляється в шлюбному договорі про непоширення на майно, набуте ними за час шлюбу, положень статті 60 СК України, після настання строку повернення позики чи пред'явлення позову про стягнення боргу діє очевидно недобросовісно та зловживає правами стосовно кредитора, оскільки такий договір направлено на недопущення звернення стягнення на майно боржника чи зменшення обсягу майна боржника

06 вересня 2023 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, ОСОБА_3 про визнання шлюбного договору недійсним.

Судами встановлено, що відповідачі з 1993 року до червня 2019 року перебували у зареєстрованому шлюбі.

Згідно з розпискою ОСОБА_2 позичив у ОСОБА_1 грошові кошти, які зобов'язався повернути до 31 березня 2019 року.

18 березня 2019 року між ОСОБА_1 та ОСОБА_2 було укладено договір позики, за умовами якого строк повернення позики не пізніше 18 червня 2019 року.

У квітні 2019 року між ОСОБА_2 та ОСОБА_3 укладений шлюбний договір.

Відповідно до пунктів 2, 3 шлюбного договору дружині на праві особистої приватної власності належить квартира, дві земельні ділянки, об'єкт незавершеного будівництва та гаражний бокс, чоловікові на праві особистої приватної власності належить усе інше майно, що зареєстроване на його ім'я.

Позивач вважав, що шлюбний договір між відповідачами укладено з метою унеможливлення задоволення його вимог, як стягувача, за рахунок майна, що арештовано в інших судових процесах. На момент укладення шлюбного договору відповідачі були обізнані про борг та судові процеси про стягнення з них заборгованості, яка може бути погашена за рахунок нерухомого майна, та усвідомлювали, що строк виконання зобов'язань за одним із договорів позики вже настав, за іншим скоро настане. Відповідачі умисно та узгоджено, з метою унеможливити виконання рішення суду про стягнення заборгованості та поновлення порушених прав ОСОБА_1 здійснили фіктивне розірвання шлюбу та уклали фіктивний шлюбний договір.

Рішенням районного суду, залишеним без змін постановою апеляційного суду, у задоволенні позову відмовлено.

Постановою Верховного Суду постанову апеляційного суду скасовано, справу направлено на новий розгляд до суду апеляційної інстанції з огляду на таке.

У статті 60 СК України закріплено принцип спільності майна подружжя.

Сторони шлюбного договору мають можливість домовитися про непоширення на майно, набуте ними за час шлюбу, положень статті 60 СК

України. При цьому майно, набуте за час шлюбу, належатиме кожному з подружжя на праві приватної власності (роздільне майно).

Шлюбний договір як приватно-правова категорія, оскільки є універсальним регулятором між учасниками приватних відносин, покликаний забезпечити регулювання приватних відносин та має бути направлений на встановлення, зміну або припинення приватних прав та обов'язків. Приватно-правовий інструментарій (зокрема, вчинення шлюбного договору не для регулювання цивільних відносин та не для встановлення, зміни або припинення цивільних прав та обов'язків) не повинен використовуватися учасниками цивільного обороту для уникнення чи унеможливлення сплати боргу (коштів, збитків, шкоди) або виконання судового рішення про стягнення боргу (коштів, збитків, шкоди), що набрало законної сили. Тому правопорядок не може залишати поза реакцією такі дії, які хоч і не порушують конкретних імперативних норм, але є очевидно недобросовісними та зводяться до зловживання правом.

У цій справі суди встановили, що на момент укладення оспорюваного шлюбного договору у ОСОБА_2 існували зобов'язання перед ОСОБА_1 щодо погашення позики.

При відмові у задоволенні позову суд першої інстанції керувався тим, що оспорюваний договір не є фіктивним, а тому відсутні підстави для визнання його недійсним.

Верховний Суд вказав, що договором, який вчиняється на шкоду кредитору (франдаторним договором), може бути й шлюбний договір. Застосування конструкції франдаторності при вчиненні шлюбного договору має певну специфіку, яка проявляється в обставинах, що дозволяють кваліфікувати такий договір як такий, що вчинений на шкоду кредитору. До таких обставин, зокрема, відносяться: момент укладення шлюбного договору; те, що внаслідок вчинення шлюбного договору відбувається унеможливлення звернення стягнення на майно боржника чи зменшується обсяг майна боржника.

Подружжя, яке домовляється в шлюбному договорі про непоширення на майно, набуте ними за час шлюбу, положень статті 60 СК України, після настання строку повернення позики чи пред'явлення позову про стягнення боргу діє очевидно недобросовісно та зловживає правами стосовно кредитора, оскільки оспорюваний договір направлено на недопущення звернення стягнення на майно боржника чи зменшення обсягу майна боржника.

За таких обставин апеляційний суд зробив передчасний висновок, що оспорюваний шлюбний договір не є франдаторним, тобто таким, що вчинений на шкоду кредитору ОСОБА_1.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 06 вересня 2023 року у справі № 755/3563/21 (провадження № 61-1957св23) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113396036>.

3. Спори, що виникають із трудових правовідносин

3.1. Саме по собі існування воєнного стану в країні та обставини, пов'язані з тим, що фактично підприємство не працює, не є підставою для розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця за пунктом б частини першої статті 41 КЗпП України.

Роботодавець може звільнити працівника за своєю ініціативою, якщо не може забезпечити його роботою, що безпосередньо пов'язано з повним знищенням виробничих, організаційних та технічних умов, засобів виробництва або його майна внаслідок бойових дій. Таке знищення чи відсутність умов мають бути безпосереднім наслідком бойових дій

27 вересня 2023 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу Державного підприємства «Український дитячий центр «Молода гвардія» (далі – ДП «Український дитячий центр «Молода гвардія») у справі за позовом ОСОБА_1 до ДП «Український дитячий центр «Молода гвардія» про поновлення на роботі, скасування наказу, стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу.

Суди встановили, що ОСОБА_1 працювала в школі – таборі «Прибережний» ДП «Український дитячий центр «Молода гвардія» на посаді сестри-господині.

У травні 2022 року у зв'язку з призупиненням роботи ДП «Український дитячий центр «Молода гвардія» через введення в Україні воєнного стану, відповідним наказом було оголошено про зупинення роботи дитячого центру. Працівників під час простою було звільнено від обов'язку бути присутніми на робочих місцях з установленням оплати в розмірі 2/3 окладу.

На підставі частин четвертої та сьомої статті 49-2 КЗпП України працівників господарської служби школи, у тому числі й ОСОБА_1, попереджено про наступне звільнення.

У серпні 2022 року ОСОБА_1 звільнена із займаної посади на підставі пункту б частини першої статті 41 КЗпП України.

У вересні 2022 року ОСОБА_1 звернулася до суду з позовом до ДП «Український дитячий центр «Молода гвардія», у якому просила поновити її на роботі та стягнути на її користь середній заробіток за час вимушеного прогулу.

Рішенням районного суду, залишеним без змін постановою апеляційного суду, позов задоволено.

Постановою Верховного Суду рішення судів попередніх інстанцій залишено без змін з огляду на таке.

Статтею 40 КЗпП України визначено підстави розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця.

Додаткові підстави розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця з окремими категоріями працівників за певних умов визначено статтею 41 КЗпП України.

Крім підстав, передбачених статтею 41 цього Кодексу, трудовий договір з ініціативи роботодавця може бути розірваний також у випадках, зокрема неможливості забезпечення працівника роботою, визначеною трудовим договором, у зв'язку із знищенням (відсутністю) виробничих, організаційних та технічних умов, засобів виробництва або майна роботодавця внаслідок бойових дій (пункт б).

Розірвання договору у випадках, передбачених пунктами 4 і 6 частини першої цієї статті, проводиться, якщо неможливо перевести працівника за його згодою на іншу роботу (частина четверта статті 41 КЗпП України).

Частиною сьомою статті 49-2 КЗпП України визначено порядок вивільнення працівників.

Враховуючи зміст вказаних норм, послідовне та логічне їх тлумачення дає підстави стверджувати, що обов'язковою умовою для звільнення за цією підставою (пункт б частини першої статті 41 КЗпП) має бути об'єктивна неможливість забезпечувати працівника роботою, визначеною трудовим договором та трудовою функцією, яка безпосередньо пов'язана з повним знищенням (відсутністю) виробничих, організаційних та технічних умов, засобів виробництва або майна роботодавця внаслідок бойових дій.

Тобто таке знищення чи відсутність умов повинні бути безпосереднім наслідком бойових дій.

Відповідач не надав до суду доказів на підтвердження знищення засобів виробництва та майна роботодавця, відсутність організаційних та технічних умов для роботи позивача внаслідок бойових дій.

Заперечуючи проти позову, відповідач вказував на неможливість здійснення діяльності у зв'язку з наявністю воєнного стану, а також тимчасового перебування військовослужбовців на узбережжі.

Факт введення в Україні з 24 лютого 2022 року воєнного стану є загальновідомим.

Існування воєнного стану автоматично не означає знищення (відсутність) виробничих, організаційних та технічних умов, засобів виробництва або майна роботодавця внаслідок бойових дій. При цьому суд зауважує, що пункт б частини першої статті 41 КЗпП України не містить умов, за яких трудовий договір може бути розірваний з ініціативи роботодавця у зв'язку із нерентабельністю внаслідок того, що установа фактично не працює, чи неможливістю роботодавця організувати безпеку працівникам тощо.

Верховний Суд зазначив, що оскільки ДП «Український дитячий центр «Молода гвардія» розташоване на території, де не проводяться бойові дії (м. Одеса), неможливість забезпечити позивача роботою, визначеною трудовим

договором, не пов'язана із відсутністю виробничих, організаційних та технічних умов, засобів виробництва або майна роботодавця внаслідок бойових дій, а саме по собі існування воєнного стану в країні та обставини, пов'язанні з тим, що фактично дитячій табір не працює, не є підставою для розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця за пунктом б частини першої статті 41 КЗпП України.

Суд першої інстанції, з висновками якого погодився й суд апеляційної інстанції, задовольнивши вимогу про поновлення позивача на роботі, також дійшов правильного висновку про стягнення з відповідача на користь ОСОБА_1 середнього заробітку за час вимушеного прогулу.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 27 вересня 2023 року у справі № 523/11673/22 (провадження № 61-5654св23) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113893643>.

3.2. При винесенні рішення про поновлення на роботі виплата середнього заробітку проводиться за весь час вимушеного прогулу. Законом не передбачено будь-яких підстав для зменшення його розміру за певних обставин.

Компенсація завданої моральної шкоди не поглинається самим фактом відновлення становища, яке існувало до порушення трудових правовідносин, шляхом поновлення на роботі, а має самостійне юридичне значення

20 вересня 2023 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження касаційну скаргу ОСОБА_1, подану представником ОСОБА_2, у справі за позовом ОСОБА_1 до Національного агентства з акредитації України (далі – НААУ) про визнання протиправним і скасування наказу про звільнення, поновлення на роботі, стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу та відшкодування моральної шкоди.

Суди встановили, що сторони перебували у трудових відносинах.

18 січня 2022 року позивача звільнено з посади заступника директора з акредитації у зв'язку із скороченням штату відповідно до пункту 1 частини першої статті 40 КЗпП України.

Позивач зазначав, що реального скорочення штату не відбулось, а скорочення фактично було зведено до перейменування посад заступників керівника, що свідчить про формальність процедури скорочення та її направленість на обґрунтування його звільнення і зловживанням правом з боку роботодавця.

Рішенням суду першої інстанції позов задоволено частково.

Визнано протиправним і скасовано наказ про звільнення ОСОБА_1 з посади заступника директора з акредитації у зв'язку зі скороченням штату відповідно до пункту 1 статті 40 КЗпП України. Поновлено ОСОБА_1 на посаді

заступника директора з акредитації (або першого заступника директора з акредитації) НААУ з 18 січня 2022 року. У задоволенні іншої частини позовних вимог відмовлено.

Щодо вимог про стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу, то після звільнення позивач працевлаштувався та виконує іншу оплачувану роботу, однак не надав до суду відповідних доказів щодо розміру заробітної плати, яку він отримував за час вимушеного прогулу, що позбавляє суд можливості здійснити розрахунок середнього заробітку за цей період за вирахуванням такої суми.

Також позивач не довів наявності обставин, визначених статтею 237-1 КЗпП України, тому відсутні підстави для компенсації моральної шкоди.

Постановою апеляційного суду рішення районного суду скасовано та ухвалено нове судове рішення, яким відмовлено в задоволенні позову.

Верховний Суд скасував рішення суду першої інстанції в частині відмови у задоволенні позовних вимог про стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу та відшкодування моральної шкоди та постанову суду апеляційної інстанції, передав справу в цій частині на новий розгляд до суду першої інстанції з огляду на таке.

При винесенні рішення про поновлення на роботі орган, який розглядає трудовий спір, одночасно приймає рішення про виплату працівникові середнього заробітку за час вимушеного прогулу або різниці в заробітку за час виконання нижчеоплачуваної роботи, але не більш як за один рік. Якщо заява про поновлення на роботі розглядається більше одного року не з вини працівника, орган, який розглядає трудовий спір, виносить рішення про виплату середнього заробітку за весь час вимушеного прогулу (частина друга статті 235 КЗпП України).

Верховний Суд зазначив, що поза увагою суду першої інстанції залишилось те, що виплата середнього заробітку проводиться за весь час вимушеного прогулу. Законом не передбачено будь-яких підстав для зменшення його розміру за певних обставин.

Порядок відшкодування моральної шкоди у сфері трудових відносин регулюється статтею 237-1 КЗпП України, яка передбачає відшкодування власником або уповноваженим ним органом моральної шкоди працівнику у разі, якщо порушення його законних прав призвели до моральних страждань, втрати нормальних життєвих зв'язків і вимагають від нього додаткових зусиль для організації свого життя. Зазначена норма закону містить перелік юридичних фактів, що складають підставу виникнення правовідносин щодо відшкодування власником або уповноваженим ним органом завданої працівнику моральної шкоди.

Підставою для відшкодування моральної шкоди згідно із статтею 237-1 КЗпП України є факт порушення прав працівника у сфері трудових відносин, що

призвело до моральних страждань, втрати нормальних життєвих зв'язків і вимагало від нього додаткових зусиль для організації свого життя. Обов'язок із відшкодування моральної (немайнової) шкоди покладається на власника або уповноважений ним орган незалежно від форми власності, виду діяльності чи галузевої належності.

Захист порушеного права у сфері трудових відносин забезпечується як відновленням становища, яке існувало до порушення цього права (наприклад, поновлення на роботі), так і механізмом компенсації моральної шкоди, як негативних наслідків (втрат) немайнового характеру, що виникли в результаті душевних страждань, яких особа зазнала у зв'язку з посяганням на її трудові права та інтереси. Конкретний спосіб, на підставі якого здійснюється відшкодування моральної шкоди, обирається потерпілою особою з урахуванням характеру правопорушення, його наслідків та інших обставин (статті 3, 4, 11, 31 ЦПК України).

Верховний Суд вказав, що компенсація завданої моральної шкоди не поглинається самим фактом відновлення становища, яке існувало до порушення трудових правовідносин, шляхом поновлення на роботі, а має самостійне юридичне значення. Тобто за наявності порушення прав працівника у сфері трудових відносин (незаконного звільнення або переведення, невиплати належних йому грошових сум тощо) відшкодування моральної шкоди на підставі статті 237-1 КЗпП України здійснюється в обраний працівником спосіб, зокрема у вигляді одноразової грошової виплати.

За таких обставин суд першої інстанції зробив передчасний висновок про відмову у задоволенні позовних вимог про стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу та компенсації моральної шкоди.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 20 вересня 2023 року у справі № 757/8304/22 (провадження № 61-2053св23) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113815830>.

4. Спори, що виникають із сімейних правовідносин

4.1. Шлюбний договір є особливим способом урегулювання наявних між подружжям майнових відносин або майнових відносин, що можуть виникнути в майбутньому, засобом захисту майнових прав подружжя, а також засобом здійснення майнових обов'язків, тому відповідно до статті 8 СК України у випадках договірною регулювання сімейних відносин повинні застосовуватися загальні норми статей 3, 6 ЦК України щодо свободи договору, а також глав 52, 53 ЦК України щодо поняття та умов договору, його укладення, зміни і розірвання

Об вересня 2023 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_2 у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про визнання ідеальних часток у спільному майні – квартирі, а саме по 1/2 частці за кожним.

Судами встановлено, під час перебування сторін у шлюбі, який було розірвано рішенням районного суду у 2020 році, ОСОБА_2 придбав та зареєстрував на себе право власності на квартиру. Договір купівлі-продажу квартири укладений за згодою дружини покупця – ОСОБА_1.

У 2018 році між сторонами було укладено шлюбний договір, за змістом якого вони вирішили питання щодо розподілу майна. Зокрема, у пункті 3 договору визначено, що квартира, яка набута подружжям у шлюбі та зареєстрована за відповідачем, в подальшому буде належати ОСОБА_1 та ОСОБА_2 на праві спільної сумісної власності.

У справі № 760/12541/21 відмовлено у задоволенні позову ОСОБА_2 до ОСОБА_1 про визнання частково недійсним шлюбного договору.

Оскільки вказана квартира зареєстрована на праві власності за ОСОБА_2, а шлюбним договором передбачено, що остання належить обом сторонам, у позивача виникла необхідність звернутись до суду з позовом для виділення ідеальної частки в спільній сумісній власності для подальшої реєстрації 1/2 частки квартири в Державному реєстрі речових прав.

Рішенням районного суду, залишеним без змін постановою апеляційного суду, позов задоволено, визначено, що частка кожної із сторін в спільній сумісній власності на квартиру складає 1/2 частку квартири.

Постановою Верховного Суду рішення судів попередніх інстанцій залишено без змін з огляду на таке.

Серед загальних засад регулювання сімейних відносин у частині другій статті 7 СК України закріплена можливість урегулювання цих відносин за домовленістю (договором) між їх учасниками.

Статтею 92 СК України встановлено право на укладення шлюбного договору.

Відповідно до частини першої статті 92 та частини першої статті 93 СК України шлюбний договір може бути укладено особами, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, а також подружжям; шлюбним договором регулюються майнові відносини між подружжям, визначаються їхні майнові права та обов'язки.

Згідно з частинами першою – третьою статті 97 СК України у шлюбному договорі може бути визначене майно, яке дружина, чоловік передає для використання на спільні потреби сім'ї, а також правовий режим майна, подарованого подружжю у зв'язку з реєстрацією шлюбу; сторони можуть домовитися про непоширення на майно, набуте ними за час шлюбу, положень

статті 60 цього Кодексу і вважати його спільною частковою власністю або особистою власністю кожного з них. Сторони можуть домовитися про можливий порядок поділу майна, у тому числі і в разі розірвання шлюбу.

Аналізуючи зміст пункту 3 шлюбного договору, відповідно до якого сторони домовились, що квартира, яка набута подружжям у шлюбі і зареєстрована на ім'я ОСОБА_2, в подальшому буде належати ОСОБА_2 та ОСОБА_1 на праві спільної сумісної власності, тобто сторони цього договору визначили свої відносини на майбутнє, залежно від настання певної події.

Оскільки шлюбний договір є особливим способом урегулювання наявних між подружжям майнових відносин або майнових відносин, що можуть виникнути в майбутньому, засобом захисту майнових прав подружжя, а також засобом здійснення майнових обов'язків, то відповідно до статті 8 СК України у випадках договірному регулювання сімейних відносин повинні застосовуватися загальні норми статей 3, 6 ЦК України щодо свободи договору, а також глав 52, 53 ЦК України щодо поняття та умов договору, його укладення, зміни і розірвання.

Відповідно до частини третьої статті 6 ЦК України сторони в договорі можуть відступити від положень актів цивільного законодавства і врегулювати свої відносини на власний розсуд. Таким чином, особам надається право вибору – використати існуючі норми законодавства для регулювання своїх стосунків або встановити для цих стосунків власні правила поведінки.

Отже, принцип свободи договору відповідно до статті 6, частини першої статті 626, статті 627 ЦК України є визначальним та полягає у наданні особі права на власний розсуд реалізувати, по-перше, можливість укласти договір (або утриматися від укладення договору); по-друге, можливість визначити зміст договору на власний розсуд, враховуючи при цьому зустрічну волю іншого учасника договору та обмеження щодо окремих положень договору, встановлені законом. Разом з тим сторони не можуть на власний розсуд врегулювати у договорі свої відносини лише у випадках, якщо існує пряма заборона, встановлена актом цивільного законодавства, заборона впливає зі змісту акта законодавства, така домовленість суперечить суті відносин між сторонами.

Недійсність укладеного між ОСОБА_2 та ОСОБА_1 шлюбного договору прямо не встановлена законом, цей договір не визнано у судовому порядку недійсним, його правомірність презюмується згідно з вимогами статті 204 ЦК України.

Частиною першою статті 70 СК України встановлено, що у разі поділу майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, частки майна дружини та чоловіка є рівними, якщо інше не визначено домовленістю між ними або шлюбним договором.

За таких обставин колегія суддів погодилася з висновками судів попередніх інстанцій про наявність підстав для задоволення позову ОСОБА_1 про визначення ідеальних часток у спільному майні подружжя з огляду на наявність шлюбного договору, за умовами якого спірне нерухоме майно є спільною сумісною власністю ОСОБА_2 та ОСОБА_1, відповідно, частки позивача та відповідача у праві власності на спірну квартиру є рівними та становлять по 1/2 частці у кожного.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 06 вересня 2023 року у справі № 760/18875/20 (провадження № 61-5195св22) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113324560>.

4.2. Тимчасове проживання дітей за кордоном з огляду на воєнний стан в Україні не суперечить інтересам дітей, сприятиме розширенню їхнього світогляду, добре позначиться на духовному та інтелектуальному розвитку. Зважаючи на вікові зміни дітей, їх розвиток та потреби, кожний із батьків не позбавлений права порушувати в майбутньому питання щодо зміни місця проживання дітей з урахуванням обставин, що матимуть істотне значення

27 вересня 2023 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_2 у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про зміну місця проживання малолітніх дітей та припинення стягнення аліментів.

Судами встановлено, що з квітня 2009 року до жовтня 2017 року сторони перебували у зареєстрованому шлюбі та мають двох неповнолітніх дітей ОСОБА_3 та ОСОБА_4.

Рішенням районного суду від 12 жовтня 2017 року в справі № 295/9911/17 шлюб між сторонами розірвано, місце проживання дітей визначено з матір'ю.

У жовтні 2021 року було відкрито кримінальне провадження за фактом нанесення ОСОБА_5 (співмешканець ОСОБА_2) тілесних ушкоджень ОСОБА_3, 2009 року народження.

У висновку виконавчого комітету Житомирської міської ради як органу опіки та піклування зазначено про доцільність визначення місця проживання дітей разом із батьком ОСОБА_1.

У квітні 2022 року ОСОБА_1 вивіз дітей до Канади, де орендував житловий будинок, ОСОБА_4 та ОСОБА_3 відвідують школу у м. Саскатун, Канада.

У судовому засіданні під час апеляційного розгляду справи було заслухано думку малолітніх ОСОБА_4 та ОСОБА_3 щодо визначення їх місця проживання. Обидві виявили бажання продовжити проживання разом зі своїм батьком ОСОБА_1.

Рішенням суду першої інстанції, залишеним без змін постановою суду апеляційної інстанції, позов задоволено.

Постановою Верховного Суду рішення судів попередніх інстанцій залишено без змін з огляду на таке.

Згідно зі статтею 141 СК України мати і батько мають рівні права та обов'язки щодо дитини.

Відповідно до частин першої, другої статті 161 СК України якщо мати та батько, які проживають окремо, не дійшли згоди щодо того, з ким із них буде проживати малолітня дитина, спір між ними може вирішуватися органом опіки та піклування або судом. Під час вирішення спору щодо місця проживання малолітньої дитини беруться до уваги ставлення батьків до виконання своїх батьківських обов'язків, особиста прихильність дитини до кожного з них, вік дитини, стан її здоров'я та інші обставини, що мають істотне значення. Орган опіки та піклування або суд не можуть передати дитину для проживання з тим із батьків, хто не має самостійного доходу, зловживає спиртними напоями або наркотичними засобами, своєю аморальною поведінкою може зашкодити розвитку дитини.

У частині першій статті 3 Конвенції про права дитини визначено, що в усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини.

Аналіз наведених норм права, практики Європейського суду з прав людини дає підстави для висновку, що рівність прав батьків щодо дитини є похідною від прав та інтересів самої дитини на гармонійний розвиток та належне виховання, й, у першу чергу, повинні бути визначені та враховані інтереси дитини виходячи із об'єктивних обставин спору, а вже тільки потім права батьків.

У справі, що переглядається, встановлено, що з жовтня 2017 року діти проживали разом зі своєю матір'ю ОСОБА_2, проте після заподіяння співмешканцем останньої тілесних ушкоджень малолітній дитині ОСОБА_3 у вересні 2021 року переїхали жити до свого батька ОСОБА_1. У квітні 2022 року ОСОБА_1 разом із дітьми переїхали жити до Канади, де інтегрувались у соціальне життя, діти почали відвідувати школу.

Виходячи із обставин цієї справи, враховуючи, що висновком виконавчого комітету Житомирської міської ради як органу опіки та піклування зазначено про доцільність визначення місця проживання дітей разом із батьком ОСОБА_1 та враховано відсутність доказів неналежного виконання останнім батьківських обов'язків чи аморальної поведінки, які унеможливають виховання та утримання ним дітей, суд касаційної інстанції вважав, що суди попередніх інстанцій дійшли правильних висновків про задоволення позовних вимог

ОСОБА_1 про зміну місця проживання дітей, дотримавшись норм матеріального і процесуального права.

При цьому визначення місця проживання дітей з батьком не впливатиме на їх взаємовідносини з матір'ю, оскільки визначення місця проживання дитини з одним із батьків не позбавляє іншого батьківських прав та не звільняє його від виконання своїх батьківських обов'язків.

Також Верховний Суд зауважив, що тимчасове проживання дітей за кордоном, з огляду на воєнний стан в Україні, не суперечить інтересам дітей, сприятиме розширенню їхнього світогляду, добре позначиться на духовному та інтелектуальному розвитку.

Правосуддя у справах про піклування про дитину завжди супроводжується гостроемоційними і мінливими стосунками між батьками, отже, остаточність судового рішення у цій категорії справ є завжди тимчасовою і часто нетривалою. Правосуддя не в змозі регулювати та встановлювати сталі людські стосунки. Зважаючи на вікові зміни дітей, їх розвиток та потреби, кожний із батьків не позбавлений права порушувати у майбутньому питання щодо зміни місця проживання дітей з урахуванням обставин, що матимуть істотне значення.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 27 вересня 2023 року у справі № 295/15287/21 (провадження № 61-6482св23) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113967280>.

5. Спори, що виникають із питань щодо відшкодування шкоди

5.1. Якщо особа, яка завдала шкоди джерелом підвищеної небезпеки, заволоділа транспортним засобом внаслідок недбалого ставлення його власника до використання та зберігання автомобіля, обов'язок із відшкодування завданої шкоди покладається на власника (володільця) джерела підвищеної небезпеки та винуватця дорожньо-транспортної пригоди спільно

20 вересня 2023 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу товариства з обмеженою відповідальністю «АГРОТЕК» (далі – ТОВ «АГРОТЕК») у справі за позовами ОСОБА_1, ОСОБА_2, ОСОБА_3, ОСОБА_4, ОСОБА_5 до ОСОБА_6, ТОВ «АГРОТЕК» про відшкодування майнової та моральної шкоди.

Суди встановили, що в місті Дніпрі сталася дорожньо-транспортна пригода (далі – ДТП) за участю автомобіля марки «Porsche 911», власником якого є ТОВ «АГРОТЕК», під керуванням ОСОБА_6 та автомобілями марки «Toyota Camri», під керуванням ОСОБА_5, марки «Dacia Logan», під керуванням ОСОБА_8.

Вироком районного суду в кримінальній справі № 205/5570/15-к ОСОБА_6 визнано винуватим у вчиненні кримінального правопорушення (злочину), передбаченого частиною другою статті 286 КК України, та призначено йому покарання у виді позбавлення волі строком на п'ять років з позбавленням права керувати транспортними засобами строком на два роки.

Внаслідок ДТП позивачам завдано майнової та моральної шкоди.

Рішенням суду першої інстанції, залишеним без змін постановою суду апеляційної інстанції, позовні вимоги ОСОБА_1, ОСОБА_2, ОСОБА_3, ОСОБА_4, ОСОБА_5 задоволено частково.

Верховний Суд погодився з рішеннями судів першої та апеляційної інстанцій з огляду на таке.

Відповідно до частини першої статті 22 ЦК України особа, якій завдано збитків у результаті порушення її цивільного права, має право на їх відшкодування.

Особа має право на відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок порушення її прав (частина перша статті 23 ЦК України).

Статтею 1187 ЦК України передбачені підстави і порядок відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки. Частиною першою цієї статті встановлено, що джерелом підвищеної небезпеки є діяльність, пов'язана з використанням, зберіганням або утриманням транспортних засобів, механізмів та обладнання, використанням, зберіганням хімічних, радіоактивних, вибухо – і вогненебезпечних та інших речовин, утриманням диких звірів, службових собак та собак бійцівських порід тощо, що створює небезпеку для особи, яка цю діяльність здійснює, та інших осіб.

Частинами третьою та четвертою статті 1187 ЦК України встановлено, що особа, яка неправомірно заволоділа транспортним засобом, механізмом, іншим об'єктом, завдала шкоди діяльністю щодо його використання, зберігання або утримання, зобов'язана відшкодувати її на загальних підставах. Якщо неправомірному заволодінню іншою особою транспортним засобом, механізмом, іншим об'єктом сприяла недбалість її власника (володільця), шкода, завдана діяльністю щодо його використання, зберігання або утримання, відшкодовується ними спільно, у частці, яка визначається за рішенням суду з урахуванням обставин, що мають істотне значення.

Встановивши, що внаслідок ДТП настала смерть матері ОСОБА_3 – ОСОБА_9, та спричинені тілесні ушкодження різного ступеня тяжкості ОСОБА_2, ОСОБА_1, ОСОБА_5, пошкоджено автомобіль, який належить ОСОБА_4, суди, керуючись засадами розумності та справедливості, зробили обґрунтовані висновки про наявність підстав для відшкодування завданої позивачам шкоди.

Також суди встановили, що транспортним засобом марки «Porsche 911» ОСОБА_6 заволодів внаслідок неналежного контролю за зберіганням та використанням вказаного транспортного засобу його власником .

Верховний Суд, погодився з висновками судів попередніх інстанцій, якими встановлено, що власник джерела підвищеної небезпеки недбало ставився до його використання та зберігання, не забезпечив належного контролю за автомобілем, тому обов'язок із відшкодування завданої шкоди покладається на власника (володільця) джерела підвищеної небезпеки та винуватця ДТП спільно.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 20 вересня 2023 року у справі № 205/3766/20 (провадження № 61-12284св22) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113867152>.

6. Спори, що виникають із спадкових правовідносин

6.1. Для отримання права на спадкування за законом у четверту чергу п'ятирічний строк проживання однією сім'єю зі спадкодавцем повинен виповнитися на момент відкриття спадщини, і його необхідно обчислювати з урахуванням часу спільного проживання зі спадкодавцем однією сім'єю до набрання чинності ЦК України (01 січня 2004 року).

Слід розмежовувати сферу дії статті 74 СК України і статті 1264 ЦК України, оскільки зазначені норми регулюють різні правовідносини (сімейні та спадкові). Якщо вимога про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без реєстрації шлюбу заявлена у зв'язку з таким проживанням не менш як п'ять років до часу відкриття спадщини, відповідні відносини є спадковими і до них слід застосовувати статтю 1264 ЦК України

18 вересня 2023 року Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_2 у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про встановлення факту проживання однією сім'єю зі спадкодавцем на час відкриття спадщини та визнання недійсним свідоцтва про право на спадщину за законом.

Судами встановлено, що з 1986 року позивач та ОСОБА_3 проживали однією сім'єю до смерті останньої, тобто до лютого 2005 року. Після смерті ОСОБА_3 відкрилася спадщина, у тому числі на земельну ділянку, для ведення товарного сільськогосподарського виробництва.

Згідно з копією довідки, що видана виконавчим комітетом селищної ради у зв'язку з оформленням спадкових прав, вбачається, що ОСОБА_1 весь час і до дня смерті ОСОБА_3 проживали разом та вели спільне господарство, після смерті останньої чоловік проводив її поховання. Заповіт від імені ОСОБА_3 сільська рада не посвідчувала.

Спадкова справа, заведена після смерті ОСОБА_3, відкрита за заявою ОСОБА_2. Їй, як двоюрідній онуці, спадкоємцю п'ятої черги спадкодавця

в лютому 2020 року приватний нотаріус видав свідоцтво про право на спадщину за законом.

Позивач вважав, що він є спадкоємцем четвертої черги після смерті спадкодавиці, оскільки проживав з нею однією сім'єю з 1986 року до дня її смерті, вони вели спільне господарство, мали спільний побут. У зв'язку з цим звернувся до суду із позовом про встановлення факту проживання однією сім'єю зі спадкодавцем на час відкриття спадщини та визнання недійсним свідоцтва про право на спадщину ОСОБА_2 як спадкоємця п'ятої черги.

Рішенням районного суду, залишеним без змін постановою апеляційного суду, позов задоволено. Водночас, звертаючись із касаційною скаргою, відповідач звернув увагу, що факт проживання однією сім'єю може бути встановлено судом лише з дня набрання чинності СК України – 01 січня 2004 року, оскільки раніше законодавством встановлення такого факту не передбачалось. Натомість суди до періоду спільного проживання позивача і спадкодавиці зарахували час до 01 січня 2004 року, а період із зазначеної дати до дня смерті спадкодавиці є меншим ніж п'ять років.

Постановою Верховного Суду у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду рішення судів попередніх інстанцій залишено без змін з огляду на таке.

Статтею 1264 ЦК України передбачено, що у четверту чергу право на спадкування за законом мають особи, які проживали зі спадкодавцем однією сім'єю не менш як п'ять років до часу відкриття спадщини.

Згідно з частиною другою статті 3 СК України сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки.

Тлумачення наведеної норми права вказує, що для визначення статусу сім'ї необхідно встановити три складові: особи спільно проживали; ці особи пов'язані спільним побутом; ці особи мають взаємні права та обов'язки.

Суди першої та апеляційної інстанцій, вирішуючи спір, керувались із доведеністю позивачем факту проживання ОСОБА_1 зі спадкодавцем ОСОБА_3 однією сім'єю не менше п'яти років до часу відкриття спадщини, у зв'язку з чим він є спадкоємцем четвертої черги після її смерті, і вказане усуває від спадкування спадкоємця п'ятої черги – відповідача.

ЦК України застосовується до цивільних відносин, що виникли після набрання ним чинності. Щодо цивільних відносин, які виникли до набрання чинності ЦК України, положення цього Кодексу застосовуються до тих прав і обов'язків, що виникли або продовжують існувати після набрання ним чинності (пункт 4 Прикінцевих та перехідних положень ЦК України).

За загальним правилом дія актів цивільного законодавства в часі має футороспективний характер, тобто спрямована на майбутнє. У зв'язку із цим акти цивільного законодавства регулюють відносини, які виникли з дня

набрання ними чинності; із загального правила про застосування актів цивільного законодавства до спадкових відносин, що виникають з моменту відкриття спадщини, абзацом 1 пункту 5 Прикінцевих та перехідних положень ЦК України передбачається виняток і допускається застосування ЦК України до спадщини, яка відкрилася, але не була прийнята ніким із спадкоємців до набрання ним чинності.

Відповідно, п'ятирічний строк, передбачений статтею 1264 ЦК України, повинен виконуватися на момент відкриття спадщини і його необхідно обчислювати з урахуванням часу спільного проживання зі спадкодавцем однією сім'єю, у тому числі до набрання чинності цим Кодексом.

Інше тлумачення п'ятирічного строку, який має обчислюватися для права на спадкування у четверту чергу, вочевидь призводить до того, що ця норма права буде діяти лише через п'ять років після набуття нею чинності, що не узгоджується з засадами приватного права.

Щодо розмежування сфери дії статті 74 СК України і статті 1264 ЦК України Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду зазначив, що відповідно до пункту 1 розділу VII Прикінцеві положення СК України цей Кодекс набув чинності одночасно з набуттям чинності ЦК України, тобто з 01 січня 2004 року.

Аналіз змісту статті 74 СК України та статті 1264 СК свідчить, що стаття 74 СК України має спрямованість на урегулювання підстав набуття права на майно жінки та чоловіка, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі, на відміну від статті 74 СК України, стаття 1264 ЦК України спрямована на регулювання кола осіб, які відносяться до четвертої черги спадкоємців за законом.

Тому слід розмежовувати сферу дії статті 74 СК України і статті 1264 ЦК України, оскільки зазначені норми регулюють різні правовідносини, а саме сімейні та спадкові.

Якщо вимога про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без реєстрації шлюбу заявлена у зв'язку з таким проживанням не менш як п'ять років до часу відкриття спадщини, відповідні відносини є спадковими і до них слід застосовувати статтю 1264 ЦК України.

За результатами касаційного перегляду цієї справи Об'єднана палата Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду встановила підстави для відступу від висновків, викладених у постановах Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 17 жовтня 2018 року у справі № 200/21452/15-ц (провадження № 61-18578св18) та від 16 грудня 2020 року у справі № 493/915/16-ц (провадження № 61-286св20) й постановами Верховного Суду у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду від 30 травня 2019 року у справі № 346/1178/17 (провадження № 61-48393св18), від 17 червня 2021 року у справі № 489/5982/17

(провадження № 61-4452св19) та від 12 грудня 2019 року у справі № 466/3769/16 (провадження № 61-5296св19).

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 18 вересня 2023 року у справі № 582/18/21 (провадження № 61-20968сво21) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113690426>.

7. Питання процесуального права

7.1. Обставини оголошення сигналу «повітряна тривога» у певному регіоні необхідно вважати загальновідомими, тобто такими, що не потребують доказування, а неявка в судове засідання учасників справи може бути спричинена такою надзвичайною ситуацією, яка об'єктивно унеможлиблює завчасне подання клопотання про відкладення розгляду справи з цих причин. Недопущення сторони в судове засідання у зв'язку з повітряною тривоною обмежує право доступу до суду

Об вересня 2023 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження касаційну скаргу ОСОБА_2 у справі за скаргою ОСОБА_2 на дії та бездіяльність приватного виконавця та оцінювача, зацікавлені особи: приватний виконавець виконавчого округу Одеської області Крецул В. А., стягувач ОСОБА_1, ТОВ «Інвестиційно-консалтингове Бюро «Тріада», оцінювач ОСОБА_3.

Ухвалою районного суду боржнику ОСОБА_2 відмовлено у задоволенні клопотання про витребування доказів у справі, а також відмовлено у повному обсязі у задоволенні скарги боржника на дії та бездіяльність приватного виконавця та оцінювача.

Постановою апеляційного суду ухвалу районного суду залишено без змін.

Постанову апеляційного суду мотивовано, зокрема тим, що учасники процесу про судове засідання щодо розгляду апеляційної скарги в суді апеляційної інстанції, що було призначене на 13 грудня 2022 року на 15:30 год, повідомлені належним чином, відповідно до статей 128, 130 ЦПК України. Тому розгляд апеляційним судом справи за відсутності сторін при таких обставинах не є порушенням їх прав щодо забезпечення участі в судовому засіданні і доступі до правосуддя.

У касаційній скарзі ОСОБА_2 зазначав, що він та його представник 13 грудня 2022 року на судове засідання не були ані допущені, ані запрошені, хоча вони були присутні в холі апеляційного суду, а на час проведення судового засідання (15:30 год) з 14:41 год до 15:53 год у місті Одесі була оголошена повітряна тривога. Незважаючи на бажання заявника про розгляд справи за його участю та наявність повітряної тривоги під час судового засідання,

апеляційний суд все ж таки 13 грудня 2022 року розглянув справу та ухвалив судові рішення.

Верховний Суд на веб-порталі «Судова влада України» оприлюднив інформацію щодо особливостей здійснення правосуддя на території, на якій введено воєнний стан, зокрема зауважив, що навіть в умовах воєнного стану конституційне право людини на судовий захист не може бути обмеженим. Відповідно до статті 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» правосуддя на території, на якій введено воєнний стан, здійснюється лише судами. Скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється. У разі загрози життю, здоров'ю та безпеці відвідувачів суду, працівників апарату суду, суддів оперативно приймаються рішення про тимчасове зупинення здійснення судочинства певним судом. Справи, які не є невідкладними, розглядатимуться лише за наявності письмової згоди на це всіх учасників судового провадження.

Постановою Верховного Суду постанову апеляційного суду скасовано, справу передано на новий розгляд до суду апеляційної інстанції з огляду на таке.

Суд відкладає розгляд справи у випадках, встановлених частиною другою статті 223 цього Кодексу (частина перша статті 240 ЦПК України).

У справі, що переглядалася, у визначений ухвалою апеляційного суду час розгляду справи (13 грудня 2022 року о 15:30 год) тривала повітряна тривога, сигнал про яку оголошено о 14:41 год, а про відбій повітряної тривоги – о 15:53 год, що підтверджується даними з вебсайту Одеської міської ради.

Апеляційний суд не звернув уваги на те, що принципами цивільного судочинства є, зокрема, гласність і відкритість судового процесу, не врахував, що якщо учасник справи або його представник були належним чином повідомлені про судові засідання, суд розглядає справу за відсутності такого учасника справи у разі неявки в судові засідання учасника справи (його представника) без поважних причин або без повідомлення причин неявки, обставини оголошення сигналу «повітряна тривога» у певному регіоні необхідно вважати загальновідомими, тобто такими, що не потребують доказування, а неявка в судові засідання учасників справи може бути спричинена такою надзвичайною ситуацією, яка об'єктивно унеможлиблює завчасне подання клопотання про відкладення розгляду справи з цих причин, недопущення сторони у судові засідання у зв'язку з повітряною тривою обмежує право доступу до суду.

Апеляційний суд не застосовував відповідні процесуальні норми крізь призму загальних засад цивільного судочинства, дотримання гарантій прав особи на участь у розгляді її справи, а також обов'язку суду сприяти учасникам судового процесу в здійсненні ними процесуальних прав.

За таких обставин, оскільки відбулося обмеження права сторони на участь у апеляційному перегляді справи, то є достатньо підстав для скасування оскарженої постанови апеляційного суду.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 06 вересня 2023 року у справі № 22823/11 (провадження № 61-6434св23) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113324413>.

7.2. Якщо позивач у справі є стягувачем у виконавчому провадженні, то він не може пред'являти позов про скасування постанови державного виконавця про повернення виконавчого документа стягувачу, оскільки законом у цьому випадку передбачений інший спосіб судового захисту, а саме оскарження стягувачем рішення, дій, бездіяльності державного виконавця в порядку, передбаченому розділом VII ЦПК України

06 вересня 2023 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, ОСОБА_3, треті особи: приватний нотаріус Ніжинського міського нотаріального округу Чернігівської області, Ніжинський міськрайонний відділ державної виконавчої служби Північно-Східного міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Суми), про визнання договорів дарування недійсними, скасування рішень про державну реєстрацію прав, скасування постанови.

Суди встановили, що рішенням міськрайонного суду в квітні 2014 року з ОСОБА_2 на користь позивача стягнуто заборгованість.

Під час перегляду апеляційним судом рішення місцевого суду ОСОБА_2 подарував належне йому майно своїй дочці ОСОБА_3.

Позивач зазначав, що вказані договори дарування є фіктивними, не спрямованими на настання реальних наслідків, оскільки укладені відповідачем з метою уникнення відповідальності за борговим зобов'язанням.

Позивач звертався до виконавчої служби з виконавчим листом на примусове виконання рішення місцевого суду у визначений законом строк, який йому було повернуто у зв'язку з відсутністю майна у боржника. Тому, враховуючи те, що оскаржені договори дарування є нікчемними, постановою державного виконавця про повернення виконавчого листа у зв'язку з відсутністю майна у боржника підлягає скасуванню, що, на його думку, відновить порушені права.

Суд першої інстанції, ухвалюючи судові рішення, керувався тим, що дії відповідача були спрямовані на уникнення в майбутньому сплати боргу позивачу за рахунок належного йому майна, що підтверджує фіктивність договорів дарування, проте суд дійшов висновку про відмову в задоволенні

позову на підставі частини четвертої статті 267 ЦК України у зв'язку з пропуском строку позовної давності.

Змінюючи мотиви відмови в задоволенні позовних вимог, апеляційний суд керувався тим, що позивач не залучив до участі у справі в якості співвідповідача особу, на виконанні в якій перебував виконавчий документ, виданий на виконання рішення міськрайонного суду, що було ухвалено в квітні 2014 року.

Постановою Верховного Суду судові рішення судів попередніх інстанцій в частині позовних вимог про поновлення строку для оскарження та скасування постанови у виконавчому провадженні про повернення виконавчого документа стягувачу на підставі пункту 2 частини першої статті 47 Закону України «Про виконавче провадження» скасовано, провадження у справі в цій частині закрито з огляду на таке.

Щодо можливості розгляду позовних вимог про поновлення строку для оскарження та скасування постанови державного виконавця про повернення виконавчого документа стягувачеві в порядку позовного провадження колегія суддів звернула увагу на те, що згідно зі статтею 447 ЦПК України сторони виконавчого провадження мають право звернутися до суду із скаргою, якщо вважають, що рішенням, дією або бездіяльністю державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця під час виконання судового рішення, ухваленого відповідно до цього Кодексу, порушено їхні права чи свободи.

Скарга подається до суду, який розглянув справу як суд першої інстанції (частина перша статті 448 ЦПК України).

Отже, положеннями розділу VII ЦПК України передбачено територіальну та інстанційну юрисдикцію судів для розгляду скарг на рішення, дію або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця під час виконання судового рішення.

Відповідно до частини першої статті 13 ЦПК України суд розглядає справи не інакше як за зверненням особи, поданим відповідно до цього Кодексу, в межах заявлених нею вимог і на підставі доказів, поданих учасниками справи або витребуваних судом у передбачених цим Кодексом випадках.

Звертаючись до суду із позовом, ОСОБА_1, серед іншого, просив суд поновити строк для оскарження та скасувати постанову державного виконавця про повернення виконавчого документа стягувачеві на підставі пункту 2 частини першої статті 47 Закону України «Про виконавче провадження».

Обґрунтовуючи позовні вимоги у вказаній частині, позивач зазначав, що він у липні 2014 року звернувся до органів державної виконавчої служби із заявою про примусове виконання рішення міськрайонного суду, яке було ухвалено в квітні 2014 року, та на час звернення до суду із позовом не виконано, а виконавчий лист повернуто. Зазначав, що оспорювані договори дарування

нерухомого майна є фіктивними та підлягають визнанню недійсними, тому і постанова державного виконавця про повернення виконавчого листа у зв'язку з відсутністю майна у ОСОБА_2 підлягає скасуванню. Вважав, що скасування зазначеної постанови відновить його порушені права.

Вказані вимоги по суті є скаргою ОСОБА_1 як сторони виконавчого провадження, тобто стягувача, а не вимогою про захист порушеного цивільного права, яке підлягає вирішенню в порядку позовного провадження.

Таким чином, враховуючи те, що позивач є стягувачем у виконавчому провадженні, він не може пред'являти позов про скасування постанови державного виконавця про повернення виконавчого документа стягувачу, оскільки законом у цьому випадку передбачений інший спосіб судового захисту, а саме оскарження стягувачем рішення, дій, бездіяльності державного виконавця в порядку, передбаченому розділом VII ЦПК України.

Відповідно до пункту 1 частини першої статті 255 ЦПК України суд своєю ухвалою закриває провадження у справі, якщо справа не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства.

Отже, суд апеляційної інстанції не врахував, що якщо особа не згодна з рішенням, дією або бездіяльністю державного виконавця, то може звернутися до суду із скаргою, яку має бути розглянуто в порядку, передбаченому розділом VII ЦПК України.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 06 вересня 2023 року у справі № 740/6998/21 (провадження № 61-2264св23) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113357566>.

7.3. За наявності судового рішення про повернення дитини до іноземної держави, яке набрало законної сили, але залишається невиконаним, та відсутності згоди компетентного органу іноземної держави, до якої підлягає поверненню дитина, на здійснення юрисдикції національними судами України позов про визначення місця проживання цієї дитини не належить до юрисдикції національних судів України. У разі встановлення вказаних обставин під час розгляду цивільної справи провадження у справі підлягає закриттю на підставі пункту 1 частини першої статті 255 ЦПК України

18 вересня 2023 року Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження касаційну скаргу ОСОБА_2 у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, третя особа – служба у справах дітей виконавчого комітету Щербанівської сільської ради Полтавського району Полтавської області, про визначення місця проживання дитини.

Судами встановлено, що в червні 2015 року між ОСОБА_1 та ОСОБА_2 укладено шлюб, який рішенням районного суду в листопаді 2020 року розірвано.

У сторін є малолітня дитина ОСОБА_4, яка народилась на території Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії, громадянка України.

Постановою Суду у справах сім'ї м. Портсмут від 30 червня 2017 року заборонено ОСОБА_1 вивозити дитину з графства Хемпшир, з Англії та Уельсу.

В перші місяці після народження дитини ОСОБА_1 разом з дитиною проживала в притулках для жертв домашнього насилля.

Постановою Суду у справах сім'ї м. Кройдон від 17 липня 2017 року скасовано заборону виїзду ОСОБА_1 разом з дитиною за межі Хемпширу, однак збережено заборону вивозити дитину з території Англії та Уельсу.

У серпні 2018 року ОСОБА_1 вивезла дитину за межі Великої Британії, а ОСОБА_2 звернувся через компетентні органи Великої Британії за процедурами, встановленими Конвенцією про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей, із заявою про забезпечення повернення малолітньої ОСОБА_4 до Великої Британії.

Постановою апеляційного суду у справі № 552/1759/19, яку залишено без змін постановою Верховного Суду, визнано незаконним вивезення та утримування ОСОБА_1 на території України малолітньої дитини ОСОБА_4, зобов'язано повернути останню до місця її постійного проживання – Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії.

Органом опіки та піклування надано висновок про визначення місця проживання дитини ОСОБА_4 разом з матір'ю.

У вересні 2018 року ОСОБА_1 звернулась з позовом до ОСОБА_2 про визначення місця проживання дитини.

Рішенням районного суду, залишеним без змін постановою апеляційного суду, позов ОСОБА_1 задоволено.

Постановою Верховного Суду у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду рішення судів попередніх інстанцій скасовано, провадження у справі закрито з огляду на таке.

Підсудність судам України справ з іноземним елементом визначається на момент відкриття провадження у справі, незважаючи на те, що в ході провадження у справі підстави для такої підсудності відпали або змінилися (частина перша статті 75 Закону України «Про міжнародне приватне право»).

За правилами Конвенції про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей (далі – Гаазька конвенція про батьківську відповідальність 1996 року) у разі неправомірного переміщення або утримування дитини держава, в якій дитина зазвичай проживала безпосередньо перед переміщенням або утримуванням, зберігає юрисдикцію відповідно до статті 5, за умови дотримання певних умов відповідно до статті 7 цієї Конвенції. Стаття 7 цієї Конвенції встановлює форму збереження юрисдикції держави, в якій дитина

мала звичайне місце проживання безпосередньо до переміщення чи утримування.

У разі встановлення обставин а) дитина проживає в іншій державі не менше одного року після того як особа, установа або інший орган, які мають права опіки, дізналися або повинні були дізнатися про місце перебування дитини; б) протягом цього періоду не було заявлено вимоги про повернення дитини; в) дитина адаптувалася до нового середовища) за правилом пункту «b» частини першої статті 7 Гаазької конвенції про батьківську відповідальність 1996 року припиняється юрисдикція суду Договірної Держави попереднього звичайного місця проживання дитини з вирішення цього спору у зв'язку з набуттям нею нового постійного (звичайне для дитини) місця проживання.

За наявності судового рішення про повернення дитини відповідно до положень Гаазької конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей 1980 року (далі – Гаазька конвенція 1980 року), яке набрало законної сили, але залишається невиконаним, та відсутності наданої відповідно до Гаазької конвенції про батьківську відповідальність 1996 року згоди компетентного органу іноземної держави, до якої підлягає поверненню дитина, на здійснення юрисдикції національними судами України вирішення питання про визначення місця проживання дитини не належить до юрисдикції національних судів України, а в разі встановлення вказаних обставин під час розгляду цивільної справи провадження у справі підлягає закриттю на підставі пункту 1 частини першої статті 255 ЦПК України.

ОСОБА_4 народилася у м. Портсмут та після народження проживала у Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії. У серпні 2018 року за відсутності згоди батька та всупереч судовому рішенню держави звичайного місця проживання мати з дочкою виїхали з Великої Британії до України. Батько не погодився з таким переміщенням та своєчасно звернувся до уповноважених органів із клопотанням про забезпечення повернення дитини. Судовим рішенням у справі № 552/1759/19, яке набрало законної сили, було визнано незаконним вивезення та утримування ОСОБА_1 на території України малолітньої ОСОБА_4, зобов'язано повернути дитину до місця її постійного проживання.

За наявності судового рішення, що набрало законної сили, але залишається невиконаним, щодо повернення дитини до Великої Британії та відсутності згоди компетентного органу (суду) Великої Британії щодо здійснення юрисдикції при вирішенні питання про визначення місця проживання малолітньої ОСОБА_4 та відсутності згоди компетентного органу іноземної держави, до якої підлягає поверненню дитина, питання про визначення місця проживання дитини належить до юрисдикції судів Великої Британії і розгляду українськими судами не підлягає.

Оскільки у цій справі вирішення вимог ОСОБА_1 не належить до юрисдикції національних судів України, то суди не мали правових підстав для ухвалення рішення по суті спору.

Суди повинні були застосувати пункт 1 частини першої статті 255 ЦПК України, згідно з яким суд своєю ухвалою закриває провадження у справі, якщо справа не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства, а не вирішувати справу по суті.

На підставі викладеного, частини другої статті 416 ЦПК України Об'єднана палата Касаційного цивільного суду висловила такі висновки про застосування норм права.

За наявності судового рішення про повернення дитини відповідно до Гаазької конвенції 1980 року, яке набрало законної сили, але залишається невиконаним, та відсутності наданої відповідно до Гаазької конвенції про батьківську відповідальність 1996 року згоди компетентного органу іноземної держави, до якої підлягає поверненню дитина, на здійснення юрисдикції національними судами України вирішення питання про визначення місця проживання дитини не належить до юрисдикції національних судів України, а у разі встановлення вказаних обставин під час розгляду цивільної справи провадження у справі підлягає закриттю на підставі пункту 1 частини першої статті 255 ЦПК України.

З огляду на висновки, зроблені за результатами касаційного перегляду цієї справи, Об'єднана палата Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду відступила від висновку щодо застосування норм права у подібних правовідносинах, викладеного у постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду від 01 червня 2020 року у справі № 345/2844/16-ц (провадження № 61-48099св18).

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 18 вересня 2023 року у справі № 545/2247/18 (провадження № 61-6421сво23) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113626621>.

7.4. Якщо в позові об'єднано дві і більше немайнові вимоги до кількох відповідачів, судовий збір сплачується за кожну вимогу щодо кожного відповідача окремо.

ЦПК України та Закон України «Про судовий збір» не містять норм, які б дозволяли зробити висновок, що законодавець хоче встановити більш сприятливі наслідки у вигляді сплати судового збору в меншому розмірі для випадків, коли позивач об'єднує вимоги до кількох відповідачів в одному позові.

18 вересня 2023 року Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу акціонерного товариства комерційного банку «ПриватБанк» (далі – АТ КБ «ПриватБанк», банк) у справі за позовом АТ КБ

«ПриватБанк» до ОСОБА_1, ОСОБА_2, який діє в своїх інтересах та в інтересах неповнолітніх: ОСОБА_3, ОСОБА_4, третя особа – служба у справах дітей Подільської районної в місті Києві державної адміністрації, про виселення з житлового приміщення та зняття з реєстраційного обліку.

Банк заявив позовні вимоги про виселення з іпотечної квартири та зняття з місця реєстрації чотирьох осіб: двох батьків та двох малолітніх дітей.

Банк сплатив судовий збір за дві вимоги: виселення та зняття з реєстрації. Рішенням районного суду у задоволенні позову відмовлено.

Суд апеляційної інстанції визнав апеляційну скаргу банку неподаною, вважаючи, що банк повинен був сплатити судовий збір за вісім немайнових вимог: за виселення чотирьох осіб і за зняття з реєстрації чотирьох осіб.

Постановою Верховного Суду у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду ухвалу апеляційного суду залишено без змін з огляду на таке.

Об'єднана палата Касаційного цивільного суду, забезпечуючи єдність судової практики, погодилася з апеляційним судом і зазначила, що згідно з частиною третьою статті 6 Закону України «Про судовий збір» у разі коли в позовній заяві об'єднано дві та більше вимог немайнового характеру, судовий збір сплачується за кожен вимогу немайнового характеру.

До позовних заяв немайнового характеру відносять вимоги, які не підлягають вартісній оцінці. Під немайновим позовом слід розуміти вимогу про захист права або інтересу, об'єктом якої виступає благо, що не піддається грошовій оцінці.

Ключовим при визначенні кількості вимог немайнового характеру є питання про те, що слід розуміти під термінопоняттям «вимога» та чи слід враховувати при його визначенні суб'єктний склад правовідносин, зокрема кількість відповідачів у справі.

Ані ЦПК України, ані Закон України «Про судовий збір» не містять норм, які б давали змогу зробити висновок, що законодавець хоче встановити більш сприятливі наслідки у вигляді сплати судового збору в меншому розмірі для випадків, коли позивач об'єднує вимоги до кількох відповідачів в одному позові.

У разі протилежного тлумачення має місце одна вимога про виселення щодо чотирьох відповідачів. Тоді позивач, звертаючись до суду з вимогами одразу до всіх відповідачів, має сплатити судовий збір у меншому розмірі, ніж у випадку, якщо позови будуть пред'явлені окремо стосовно різних співвідповідачів. Водночас національне законодавство не містить жодних інших випадків, коли б пільги щодо сплати судового збору пов'язувалися з об'єднанням або роз'єднанням позовних вимог. Те саме стосується випадку, коли декілька позивачів пред'являють вимоги немайнового характеру до одного відповідача, тоді кожен позивач сплачує судовий збір окремо.

Об'єднана палата Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду зазначила, що доцільно вважати самостійними вимоги щодо кожного з відповідачів.

Таким чином, під час тлумачення термінопоняття «вимога» у такому разі має враховуватися, крім предмета та підстави позову, також суб'єктний склад правовідносин (кількість співвідповідачів). Отже, навіть за умови пред'явлення однорідних вимог немайнового характеру, пов'язаних між собою однією і тією ж підставою виникнення та поданими доказами, судовий збір щодо кожного відповідача слід визначати окремо.

Стосовно вимог про зняття відповідачів з реєстрації Об'єднана палата Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду вказала, що кожна з них є самостійною похідною вимогою від вимоги про виселення кожного з відповідачів.

З урахуванням наведеного в цій справі банк мав би сплатити судовий збір за вісім вимог немайнового характеру, і такого висновку правильно дійшов апеляційний суд.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 18 вересня 2023 року у справі № 758/5118/21 (провадження № 61-5554сво23) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/113721711>.

7.5. Позовні вимоги власника транспортного засобу про визнання недійсним і скасування акта про примусове відчуження транспортного засобу в умовах воєнного стану та витребування його у військової частини підлягають розгляду в порядку цивільного судочинства.

Законодавець визначив юрисдикцію адміністративних судів з розгляду справ про примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності (статті 350, 351 ЦК України). Вирішення спорів щодо реквізиції чинним законодавством до адміністративного судочинства не віднесене

13 вересня 2023 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 у справі за позовом ОСОБА_1 до Військової частини НОМЕР_1 Національної гвардії України (далі – військова частина НГУ), треті особи: Черкаська обласна військова адміністрація, Черкаський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України, Головне управління Національної поліції в Черкаській області, Регіональний сервісний центр МВС в Черкаській області, про скасування акта та витребування майна.

Суди встановили, що ОСОБА_1 на праві власності належить транспортний засіб. Позивач передав вказаний транспортний засіб у користування ОСОБА_2.

Відповідно до протоколу про адміністративне правопорушення ОСОБА_2 керував зазначеним автомобілем з явними ознаками алкогольного сп'яніння, а саме різкий запах алкоголю, від проходження огляду на стан сп'яніння відмовився, чим порушив пункт 2.5 Правил дорожнього руху, за що відповідальність передбачена частиною першою статті 130 КУпАП.

01 травня 2022 року робоча група з розгляду питань примусового відчуження або вилучення майна у зв'язку із запровадженням та виконанням заходів правового режиму воєнного стану склала акт про примусове відчуження або вилучення майна, відповідно до якого здійснено примусове вилучення транспортного засобу у власника ОСОБА_1 на користь військової частини.

Постановою районного суду провадження у справі про адміністративне правопорушення, передбачене частиною першою статті 130 КУпАП, відносно ОСОБА_2 закрито за відсутності події і складу адміністративного правопорушення.

Позивач просив визнати недійсним і скасувати акт про примусове вилучення автомобіля, витребувати у військової частини НГУ та передати йому примусово вилучений транспортний засіб.

Рішення суду першої інстанції, яким в задоволенні позову відмовлено, постановою апеляційного суду скасовано, провадження в справі закрито, роз'яснено позивачеві, що з відповідним позовом він може звернутися до суду першої інстанції в порядку адміністративного судочинства.

Постановою Верховного Суду постанову апеляційного суду скасовано, справу направлено до суду апеляційної інстанції для продовження розгляду з огляду на таке.

Як в доктрині приватного права, так і в судовій практиці усталеним є підхід, що залежно від підстави проведення виділяють два види реквізиції: реквізиція за надзвичайних обставин (частина перша статті 353 ЦК України); реквізиція в умовах воєнного або надзвичайного стану (частина друга статті 353 ЦК України). Відмінністю між реквізицією за надзвичайних обставин (частина перша статті 353 ЦК України) та реквізицією в умовах надзвичайного чи воєнного стану (частина друга статті 353 ЦК України) є момент відшкодування вартості майна: у першому випадку його має бути проведено до примусового відчуження майна, а в другому випадку обов'язок держави відшкодувати вартість майна настає після його примусового відчуження.

Відповідно до частини другої статті 353 ЦК України в умовах воєнного або надзвичайного стану майно може бути примусово відчужене у власника з наступним повним відшкодуванням його вартості.

Право вимагати повернення майна зумовлене наявністю в особи статусу колишнього власника. За допомогою такої конструкції законодавець створює передумови для охорони інтересів приватних осіб.

Право звернутися з адміністративним позовом про примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності мають органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, які відповідно до закону можуть викуповувати ці об'єкти для суспільних потреб (частина перша статті 267 КАС України).

Верховний Суд зауважив, що законодавець визначив юрисдикцію адміністративних судів з розгляду справ про примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності (статті 350, 351 ЦК України). Вирішення спорів щодо реквізиції чинним законодавством до адміністративного судочинства не віднесене.

Предметом спору в справі, що переглядалась, є оскарження розпорядження й акта щодо примусового відчуження транспортного засобу позивача, а отже, спір, що виник між сторонами, стосується майнових прав позивача і має приватноправовий характер. Спірні правовідносини виникли внаслідок прийняття рішення про примусове відчуження майна, яке порушує, на думку позивача, його права, а тому в позивача виникла необхідність захисту свого цивільного права, у зв'язку з чим він правомірно звернувся до суду з позовом у порядку цивільного судочинства.

Тому суд апеляційної інстанції зробив помилковий висновок про належність цього спору до адміністративної юрисдикції та наявність підстав для закриття провадження у справі.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 13 вересня 2023 року у справі № 707/1298/22 (провадження № 61-4120св23) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113560656>.

7.6. Перелік підстав для закриття апеляційного провадження за апеляційною скаргою, визначений у статті 362 ЦПК України, є вичерпним та не містить такої підстави, як смерть однієї із сторін у справі, якщо спірні правовідносини не допускають правонаступництва

20 вересня 2023 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження касаційну скаргу ОСОБА_2 у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про розірвання шлюбу.

Суди встановили, що 30 липня 2018 року ОСОБА_1 звернувся з позовом до ОСОБА_2, в якому просив розірвати шлюб, зареєстрований у 2012 році відділом державної реєстрації актів цивільного стану.

У жовтні 2018 року заочним рішенням районного суду позов задоволено.

У січні 2022 року ОСОБА_1 помер.

Після смерті позивача ОСОБА_2 звернулася до суду із заявою про перегляд заочного рішення районного суду про розірвання шлюбу.

Ухвалою районного суду у травні 2022 року до участі у справі за заявою ОСОБА_2 про перегляд заочного рішення в якості третьої особи на стороні позивача, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, залучено ОСОБА_3.

Ухвалою районного суду відмовлено у задоволенні заяви про перегляд заочного рішення.

Ухвалою апеляційного суду апеляційне провадження у справі закрито на підставі пункту 7 частини першої статті 255, статті 377 ЦПК України.

Постановою Верховного Суду ухвалу апеляційного суду скасовано, справу передано до суду апеляційної інстанції для продовження розгляду з огляду на таке.

Відповідно до статті 362 ЦПК України суд апеляційної інстанції закриває апеляційне провадження, якщо: 1) після відкриття апеляційного провадження особа, яка подала апеляційну скаргу, заявила клопотання про відмову від скарги, за винятком випадків, коли є заперечення інших осіб, які приєдналися до апеляційної скарги; 2) після відкриття апеляційного провадження виявилось, що апеляційну скаргу не підписано, подано особою, яка не має процесуальної дієздатності, або підписано особою, яка не має права її підписувати; 3) після відкриття апеляційного провадження за апеляційною скаргою, поданою особою з підстав вирішення судом питання про її права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, встановлено, що судовим рішенням питання про права, свободи, інтереси та (або) обов'язки такої особи не вирішувалося.

Верховний Суд зауважує, що процесуальний закон не передбачає такої підстави закриття апеляційного провадження, як смерть сторони у справі.

Рішення суду першої інстанції, яким закінчено розгляд справи, підлягає скасуванню в апеляційному порядку повністю або частково з закриттям провадження у справі або залишенням позову без розгляду у відповідній частині з підстав, передбачених статтями 255 та 257 цього Кодексу (частина перша статті 377 ЦПК України).

Якщо судом першої інстанції ухвалено законне і обґрунтоване рішення, смерть фізичної особи – сторони у спорі чи припинення юридичної особи – сторони у спорі, що не допускає правонаступництва, після ухвалення такого рішення не може бути підставою для застосування вимог частини першої цієї статті (частина третя статті 377 ЦПК України).

У справі, що переглядалася, в жовтні 2018 року районним судом ухвалено заочне рішення, яким розірвано шлюб між ОСОБА_1 та ОСОБА_2.

Після смерті позивача, у лютому 2022 року, ОСОБА_2 подала заяву про перегляд заочного рішення районного суду, у задоволенні якої ухвалою районного суду відмовлено.

Суд апеляційної інстанції при постановленні ухвали про закриття апеляційного провадження через те, що ОСОБА_1 помер, а спірні

правовідносини не допускають правонаступництва, не врахував, що перелік підстав для закриття апеляційного провадження за апеляційною скаргою, визначений у статті 362 ЦПК України, є вичерпним та не містить такої підстави, як смерть однієї із сторін у справі, якщо спірні правовідносини не допускають правонаступництва, всупереч нормам процесуального права не здійснив перегляд у апеляційному порядку оскарженого рішення суду першої інстанції по суті. Тому Верховний Суд оскаржену ухвалу скасував, справу передав до суду апеляційної інстанції для продовження розгляду.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 20 вересня 2023 року у справі № 466/6065/18 (провадження № 61-5430св23) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113867128>.

8. Спори щодо розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи ДВС

8.1. Дії виконавця з опису та арешту нерухомого майна на виконання судового рішення, яке набрало законної сили та є обов'язковим до виконання, самі по собі не свідчать про порушення прав боржника у виконавчому провадженні

20 вересня 2023 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_1, від імені якої діє адвокат, у справі за скаргою ОСОБА_1 на дії приватного виконавця виконавчого округу Одеської області (далі – приватний виконавець).

Судами встановлено, що постановою приватного виконавця від 03 квітня 2019 року відкрито виконавче провадження з примусового виконання виконавчого листа, виданого судом 16 лютого 2016 року.

В рамках виконавчого провадження приватним виконавцем проведено опис квартири, яка належить боржнику, на описане майно накладено арешт та встановлено обмеження права користування ним.

У квітні 2020 року приватним виконавцем винесено постанову про призначення суб'єкта оціночної діяльності – суб'єкта господарювання приватного підприємства «Брокбізнесконсалт» (далі – ПП «Брокбізнесконсалт») для участі у виконавчому провадженні та визначення ринкової вартості описаного нерухомого майна.

ОСОБА_1 вважала, що постанови приватного виконавця про опис та арешт майна (коштів) боржника та про призначення суб'єкта оціночної діяльності – суб'єкта господарювання для участі у виконавчому провадженні, а також висновок суб'єкта оціночної діяльності є протиправними та незаконними.

Ухвалою суду першої інстанції, залишеною без змін постановою суду апеляційної інстанції, скаргу залишено без задоволення.

Постановою Верховного Суду рішення судів попередніх інстанцій залишено без змін з огляду на таке.

Статтею 447 ЦПК України передбачено, що сторони виконавчого провадження мають право звернутися до суду із скаргою, якщо вважають, що рішенням, дією або бездіяльністю державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця під час виконання судового рішення, ухваленого відповідно до цього Кодексу, порушено їхні права чи свободи.

Звертаючись до суду із скаргою на дії приватного виконавця, ОСОБА_1 фактично не погоджувалась із вчиненими виконавцем діями щодо опису, арешту та оцінки спірного нерухомого майна.

Частиною першою статті 18 Закону України «Про виконавче провадження» передбачено, що виконавець зобов'язаний вживати передбачених цим Законом заходів щодо примусового виконання рішень, неупереджено, ефективно, своєчасно і в повному обсязі вчиняти виконавчі дії.

Відповідно до частини першої статті 48 Закону України «Про виконавче провадження» у редакції, яка діяла на час винесення оскаржуваної постанови, звернення стягнення на майно боржника полягає в його арешті, вилученні (списанні коштів з рахунків) та примусовій реалізації.

Згідно з положеннями частин першої, другої статті 56 Закону України «Про виконавче провадження» арешт майна (коштів) боржника застосовується для забезпечення реального виконання рішення. Арешт на майно (кошти) боржника накладається виконавцем шляхом винесення постанови про арешт майна (коштів) боржника або про опис та арешт майна (коштів) боржника. Про проведення опису майна (коштів) боржника виконавець виносить постанову про опис та арешт майна (коштів) боржника. У постанові про опис та арешт майна (коштів) боржника обов'язково зазначаються, зокрема якщо опису підлягає будівля, споруда, приміщення, квартира, – загальна площа, кількість кімнат (приміщень), їх площа та призначення, матеріал стін, кількість поверхів, поверх або поверхи, на яких розташоване приміщення (квартира), інформація про підсобні приміщення та споруди. Копія постанови про опис та арешт майна (коштів) надається сторонам виконавчого провадження.

Перешкоджання вчиненню виконавцем дій, пов'язаних із зверненням стягнення на майно (кошти) боржника, порушення заборони виконавця розпоряджатися або користуватися майном (коштами), на яке накладено арешт, а також інші незаконні дії щодо арештованого майна (коштів) тягнуть відповідальність, установлену законом (частина шоста статті 56 Закону України «Про виконавче провадження»).

Норми Закону України «Про виконавче провадження» не передбачають обов'язок державного виконавця повідомляти боржника про дату та час проведення опису та арешту його майна.

Встановивши, що приватний виконавець вирішив питання про опис та арешт майна боржника для забезпечення реального виконання рішення суду про звернення стягнення на предмет іпотеки з дотриманням норм Закону України «Про виконавче провадження», зокрема, у оскарженій постанові детально описана квартира, яка є предметом іпотеки, зазначено її характеристики, вона підписана усіма особами присутніми при описі та арешті (виконавцем, представником стягувача, двома понятими, залученими в порядку частини другої статті 22 Закону України «Про виконавче провадження», у зв'язку з відсутністю боржника), при цьому неповідомлення боржника про дату та час проведення опису та арешту майна не є порушенням норм Закону України «Про виконавче провадження» та не свідчить про наявність підстав для скасування такої постанови, суди попередніх інстанцій дійшли загалом правильних висновків про недоведеність вимог скарги ОСОБА_1 про неправомірність дій та актів приватного виконавця щодо опису та арешту спірного майна.

При цьому колегія суддів зауважила, що дії виконавця з опису та арешту нерухомого майна на виконання судового рішення, яке набрало законної сили та є обов'язковим до виконання, самі по собі не свідчать про порушення прав боржника у виконавчому провадженні.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 20 вересня 2023 року у справі № 520/16369/13-ц (провадження № 61-630бсв23) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113654585>.

Огляд судової практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду (актуальна практика). Рішення, внесені до ЄДРСР, за вересень 2023 року / Упоряд.: відділ аналітичної та правової роботи Касаційного цивільного суду управління аналітичної допомоги касаційним судам та Великій Палаті Верховного Суду департаменту аналітичної та правової роботи / Відпов. за вип.: суддя КЦС ВС, секретар Пленуму ВС канд. юрид. наук, доцент Д. Д. Луспенник. Київ, 2023. – 46 с.

Застереження: видання містить короткий огляд деяких судових рішень Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду. У кожному з них викладено лише основний висновок щодо правового питання, яке виникло у справі. Для правильного розуміння висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Стежте за нами онлайн

 fb.com/supremecourt.ua

 t.me/supremecourtua

 @supremecourt_ua